

**Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
ПОСТАТЬ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДАЧА ІВАНА БАБИЧА КРІЗЬ
ПРИЗМУ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПЕРСОНОЛОГІЇ**

Дослідження життєдіяльності талановитого, однак незаслужено забутого представника української школи художнього перекладу, педагога, громадського діяча Івана Бабича з позицій лінгвістичної персонології дозволило окреслити деякі екстралінгвістичні чинники впливу на формування його мовної особистості. Розкрито специфіку міжкультурного посередництва, провідником якого був митець літературного перекладу, який, з одного боку, поширював засадничі цінності європейської культури в Україні, а з другого пропагував національну культуру, вкраїнське слово на терені франкомовних країн. Саме в такому контексті розглянуто мовну особистість та літературно-перекладацьку діяльність І. Бабича.

Ключові слова: українська школа художнього перекладу, Іван Бабич, мовна особистість перекладача, літературно-перекладацька спадщина Івана Бабича.

A life study of a talented, but undeservedly forgotten representative of the Ukrainian Literary Translation School, lecturer, public figure Ivan Babych from the standpoint of linguistic personology allowed to outline some extra linguistic factors influencing the formation of his language personality. The specifics of intercultural mediation, led by the master of literary translation, who on the one hand, spread the fundamental values of European culture in Ukraine, and on the other hand, promoted national culture, the Ukrainian literature in French-speaking countries. In that context I. Babych's language personality and his literary-translation activity are considered.

Key words: Ukrainian Literary Translation School, Ivan Babych, language personality; translator's language personality, literary heritage of Ivan Babych.

Исследование жизнедеятельности талантливого, но незаслуженно забытого представителя украинской школы художественного перевода, педагога, общественного деятеля Ивана Бабича с позиций лингвистической персонологии позволило очертить некоторые экстралингвистические факторы влияния на формирование его языковой личности.

Раскрыта специфика межкультурного посредничества, представителем которого был мастер литературного перевода, который, с одной стороны, распространял основополагающие ценности европейской культуры в Украине, а с другой пропагандировал национальную культуру, украинскую литературу во франкоязычных странах. Именно в таком контексте рассмотрены языковая личность и литературно-переводческая деятельность И. Бабича.

Ключевые слова: украинская школа художественного перевода, Иван Бабич, языковая личность, языковая личность переводчика, литературно-переводческая наследие Ивана Бабича.

Постановка проблеми. Міждисциплінарний напрям лінгвістичної персонології, який набуває розпросторення від кінця 80-х рр. ХХ ст., уможливив дослідження мови як антропосистеми, осердям якої постала мовна особистість.

Поняття «лінгвоперсонологія» на позначення наукової дисципліни, де об'єктом є мовна особистість, увів до наукового вжитку В. Нерознак [11]. Учений, зосібна, зауважив, що функційний статус окремих мовних особистостей настільки

високий, що вони встановлюють мовні пріоритети, мовні цінності не тільки в певному локальному мовному колективі, а й загальнонародні та загальнонаціональні [11, с. 112–114].

Відтак феномен мовної особистості різноаспектно обмірковували з позицій лінгвокультурології (М. Алефіренко, В. Виноградов, А. Загнітко, Ю. Караулов, В. Карасик, О. Леонт'єв, О. Сиротитіна, І. Стернін та ін.), філософії (Ш. Ренув'є, Е. Мун'є та ін.), психології (Є. Боринштейн, В. Вундт, Т. Єрофеева та ін.), тож з'явилися визначення, на кшталт: «Мовна особистість – поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності» [6, с. 92–93].

Загалом, у сучасній лінгвістиці, за спостереженнями А. Загнітка, мовну особистість часто витлумачують як конкретну особистість, що досконало знає мову, усвідомлено й творчо володіє нею, сприймає мову в контексті національної ментальності й культури, уживає мову як невід'ємний елемент самотворення, самоствердження й самовияву, розвитку та вдосконалення власних інтелектуально-розумових можливостей і як найнеобхідніший засіб соціалізації особистості в людському суспільстві [1, с. 345].

Відповідно, увагу наукових студіювань у перекладознавчій сфері прикувала мовна особистість перекладача – «людини в мові» [4, с. 26], котру характеризує не стільки те, що вона знає про мову, скільки те, що вона вміє з мовою зробити [5, с. 3].

Переконуємося, що сучасна лінгвоперсонологія віддзеркалює наспілу необхідність дослідити особистість перекладача як речника не тільки міжмовних та міжлітературних, а й міжкультурних узаємин і тим, «відновити справедливість, продемонструвавши ... вагомість функції, котру виконують перекладачі для суспільства загалом та для українського суспільства – зокрема» [7, с. 11].

Формулювання завдання дослідження. Розглядаючи крізь призму лінгвістичної персонології постать перекладача Івана Бабича, пов'яжемо подані вище ідеї з особливою формою літературно-перекладацької активності, якій передувала низка екстралінгвістичних чинників, як-от: безперервна мовна самоосвіта, самовдосконалення, досвід міжкультурної активності. Актуальність порушеної проблеми зумовлена й тим, що мовна особистість Івана Бабича й понині неувиражена у вітчизняному перекладознавстві.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи мовну особистість, Є. Бакушева сновним засобом перетворення індивіда в мовну особистість назвала соціалізацію як єдність трьох аспектів: процесу включення людини у соціальні відносини, внаслідок чого мовна особистість постає уособленням культурно-історичного знання всього суспільства; активної мовленнєво-розумової діяльності за нормами й еталонами, властивими тій чи тій етномовній культурі; засвоєння законів соціальної психології народу [3, с. 92].

Чинниками впливу на формування мовної особистості перекладача визначено біографію, геокультурний простір, соціальні функції, котрі чинять безпосередній вплив на перекладача як культурного посередника, на його перекладацькі стратегії та на літературні взаємини [7, с. 12].

Екстраполювавши наведені вище детермінанти на біографію Івана (Жана) Бабича, зауважуємо, що для юнака, народженого у Франції, де здобув освіту спершу в приватних школах, а потім в університеті Бургундії, стала справжнім викликом саме зміна геокультурного: батьки прийняли рішення переїхати з

Франції в Україну на постійне проживання.

По суті, сформована первинна мовна особистість, волею долі опинившись поза франкомовним середовищем, мусила пройти випробування тимчасовою мовною маргінальністю. Апелюючи до свідчень про те, що у французький період життя Жан Бабич, окрім французької, встиг опанувати німецьку, польську, англійську, латину, розумів носіїв чеської, болгарської, сербської деяких інших європейських мов, констатуємо, що у широкому мовному діапазоні майбутнього перекладача не було української. «Вряди-годи батьки між собою говорили українською мовою, але я зростав серед французьких дітей, учився в коледжі й до 17 літ говорив французькою...» – пригадував Іван Трохимович [2, с. 3].

З ювенального віку мовна особистість Ж. Бабича формувалася під впливом захоплення літературою як навчальним предметом та інструментом саморозвитку, що, на наш погляд, склало основу формування вторинної мовної особистості майбутнього перекладача по переїзді на Полтавщину.

Бабичеве прагнення до самореалізації в етнічно інакшому соціумі мотивувало його до вивчення української літературної мови та місцевого діалекту, до повторного отримання середньої та вищої освіти (кваліфікаційні документи Франції не мали чинності на радянській території). Позитивно вплинули на формування мовної особистості французького українця й блискучий дебют у галузі технічного перекладу (1951 р.), педагогічна діяльність (від 1952 р.) [8], а доглибне вивчення української літератури викристалізувалося в прагнення доносити жанрову розмаїтість, багатство літературних образів до франкомовних читацьких спільнот.

Шлях на вершину літературного перекладу проліг і через чвертьстолітню трудову діяльність на посаді старшого викладача кафедри іноземних мов Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка (1964–1989 рр.). На початку 70-х рр. ХХ ст. опублікував декілька перекладів оповідань у журналі «Всесвіт», а надалі художній переклад наповнив життєпростір митця інтенсивною творчою працею.

Помітним явищем культурного життя у франкомовних країнах стали переклади творів В. Винниченка, Остапа Вишні, О. Гончара, Є. Гуцала, Ю. Дольд-Михайлика, Н. Забіли, П. Загребельного, Г. Квітки-Основ'яненка, В. Козаченка, Ю. Мушкетика, Ю. Смолича, Б. Сушинського, І. Франка, Ю. Щербака, багатьох інших представників українського письменства.

Український теоретик перекладознавства і літературний критик Я. Кравець упевнює, що тандем полтавця І. Бабича, киянина К. Шиманського та львів'янки Ж. Максимович зміг побороти багаторічну монополію московських видавництв, що довгий час друкували переклади класиків національних літератур в інтерпретуваннях не з оригіналу, а з його російського перекладу [9, с. 187].

Природньо, що перекладання – прадавнє джерело, засіб взаємозбагачення і розвитку національних культур – невіддільне від формування мовної особистості перекладача, адже мовна особистість «... свідомо підходить до своєї мовної практики, несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» [6, с. 92–93].

Безперервний саморозвиток став підґрунтям різнобічної самореалізації І. Бабича як мовної особистості, своєрідність якої простежується крізь призму міжкультурного впливу на формування інших мовних особистостей у царинах літературно-перекладацької творчості та педагогічної праці.

Висновки. Таким чином, лінгвістично персонологічний ракурс доводить, що мовна особистість Івана Бабича виформовувалась, передовсім, як особистість міжкультурна, яка засобами мови, освіти і самоосвіти, педагогічною, громадською діяльністю, а головне, – перекладацьким доробком сполучала культури України і Франції, відкриваючи їх одну для одної.

ЛІТЕРАТУРА

1. А. Загнітко. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк, 2012, Т. 2. С. 345–346.
2. Бабич І. Т. Про текст, підтекст і пошуки влучного слова. *Зоря Полтавщини*. 1988, 28 лют. № 14. С. 3.
3. Бакушева Е. М. Социолінгвістика и анализ речевого поведения мужчины и женщины в современном обществе. Рязань, 1992. 234 с.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика / под ред. Ю. С. Степанова. Москва : Прогресс, 1974. 446 с.
5. Богин Г. И. Современная лингводидактика. Калинин : Калининский гос. ун-т, 1980. 61 с.
6. Єрмоленко С., Бибик С., Тодор О. Мовна особистість. *Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. Київ : Либідь, 2001. С. 92–93.
7. Іваницька М. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах : монографія. Чернівці : Книги–ХХІ, 2015. 604 с.
8. Король Л. Педагогічні вершини у життєсвіті Івана Бабича. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 14. С. 145–151.
9. Кравець Я. Слово про перекладацький шлях Жінет Максимович. *Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови*. 2014. Вип. 22. С. 186–197.
10. Нерознак В. П. Лингвистическая персонология : к определению статуса дисциплины. *Язык. Поэтика. Перевод*. Москва : 1966, с. 112–116.

УДК 811.111.659 (3)

¹Костенко В. Г., ¹Сологор І. М., ²Сухачова Н. С.

¹Українська медична стоматологічна академія, м. Полтава

²Полтавський університет економіки і торгівлі

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ФАКТОРА АДРЕСАТА У ФОРМАХ ПОІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ НА СТОМАТОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ

Робота присвячена визначенню та аналізу лексико-семантичних засобів, за допомогою яких вибудовується структура категорії адресата текстів поінформованої згоди на стоматологічне лікування, що застосовуються у стоматологічній практиці США. Поінформована згода – це форма реалізації прав пацієнта, а також свідчення його відповідальності за власне життя і здоров'я, його активного залучення до процесу лікування, що підтверджено результатами аналізу лексико-семантичних засобів досліджуваних текстів. Суб'єктність пацієнта насамперед підкреслена дієсловами ментальної дії, які вказують на розуміння та осмислення адресатом медичної інформації, та дієсловами, які експлікують модальне значення волевиявлення в аспекті волітливої суб'єктивної модальності. Такі дієслова співвідносяться з активним суб'єктом – виконавцем певних дій, наділим волею, усвідомленням значимості докладених зусиль у вирішення життєво важливих питань. Використання займенника першої особи